

ΤΟ ΤΑΞΙΔΙ

Έτσι κινήσαμε για το ταξίδι
στο νησί.
Λυσομανούν τα κύματα ολόρθα
στα πελάγη,
σκάει η φουρτούνα στο σκαρί,
μπουγάζι...
και μεις διαβαίνουμε
αργά, ασέληνες τις νύχτες.
Μα σαν το πούσι πέρασε
κι έπεσε η τραμουντάνα
και σε νερά ασπρογάλαζα κυλάμε
στη γαλήνη...
γοργό το διάβα,
ούτε στ' αραξολίμανο ποδίσαμε·
με βιάση φεύγουμε να πάμε
εκεί,
σε ποιό νησί να φτάσουμε;
γιατί;

(Αθήνα 1994)

ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΣ ΣΠ. ΡΟΧΟΝΤΖΗΣ

ΣΤΟΝ ΓΙΩΡΓΟ ΚΟΥΛΟΥΡΗ

Γιώργο, φοινικόφτερε ποιητή
ευνοϊκό να έχεις αγέρι
στο ταξίδι σου...
Θα περάσεις τη συννεφιασμένη
χώρα των Κιμμερίων,
θα προσορμιστείς στη λίμνη
πριν από το ανάκτορο της Περσεφόνης,
θα συναντήσεις τον όμιλο
των φιλοσόφων για ν' ακούσεις
τις ελκυστικές ιστορίες τους
και θα ετοιμαστείς
για την αιώνια αναβλάστηση.

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΓΑΡΔΙΚΙΩΤΗ - ΚΟΪΝΗ

Το "Γλυκοχάραμα"

(Ένα πειραϊκό νεανικό περιοδικό της Κατοχής)

ΔΗΜΗΤΡΗ ΚΡΑΣΟΝΙΚΟΛΑΚΗ

Στα κατοχικά χρόνια, κυρίως στα 1943 - 44, μικρές συντροφίες, φιλικές ομάδες ανήσυχων μαθητών και εφήβων, όλες σχεδόν ~~ε~~ αντιστασιακές οργανώσεις και μεγαλύτεροι σε ηλικία άνθρωποι του πνεύματος, επιδόθηκαν σε μια χωρίς προηγούμεο παραγωγή περιοδικών εκδόσεων. Αυτό ήταν αποτέλεσμα της ανάγκης εύρεσης «ζωτικού χώρου έκφρασης» που απέκρυπτε, καλυμμένη πίσω από τα λογοτεχνικά, πολιτιστικά και καλλιτεχνικά ζητήματα της εποχής, τον φλογερό πόθο για την ελευθερία.

Τα μαθητικά - φοιτητικά και λογοτεχνικά περιοδικά (καμιά φορά ο διαχωρισμός τους σε κατηγορίες είναι δυσδιάκριτος) της περιόδου 1941 - 44 που διασώθηκαν σε βιβλιοθήκες, αρχεία και ιδιωτικές συλλογές, ως προσβάσιμα, έχουν επαρκώς καταγραφεί, σχολιαστεί και δημοσιευθεί από αρκετούς μελετητές.

Έτσι έχουμε περιοδικά ταξινομημένα σε πλήρεις σειρές, σε ορισμένα σκόρπια μεμονωμένα τεύχη ή απλά γνωρίζουμε τους τίτλους τους από έμμεσες πηγές πληροφόρησης, τις βιβλιογραφικές παραπομπές και τις προσωπικές μαρτυρίες. Λογικό είναι, αν δεν έχει τη δυνατότητα αυτοψίας, λόγω της σπανιότητας ενός εντύπου, να μη μπορεί ένας συγγραφέας να συμπεριλάβει στην έρευνά του όλα τα περιοδικά που κυκλοφόρησαν στην Κατοχή.

Ένα τέτοιο δυσεύρετο νεανικό λογοτεχνικό περιοδικό που παραμένει σχεδόν άγνωστο στους πολλούς, αφού φαίνεται να έχουν απομείνει ελά-

χιστα αντίτυπά του σε ιδιωτικές συλλογές, είναι το πειραιώτικο *Γλυκοχάραμα*, λέξη αγαπημένη σε επικεφαλίδες κι άλλων λογοτεχνικών βιβλίων (*Το γλυκοχάραμα μιας ζωής*, Κ. Καραμανώλη, Αθήνα 1940, *Γλυκοχάραμα*, Μενέλαος Λουντέμης, 1944, κλπ.).

Στην εκδοθείσα διατριβή της Αλεξάνδρας Κ. Μπουφέα «*Τα λογοτεχνικά περιοδικά της Κατοχής*», εκδόσεις Σοκόλη, 2006, δεν αναφέρεται, αν και υπάρχει ιδιαίτερο τμήμα κεφαλαίου με τα περιοδικά του Πειραιά: *Αργώ*, *Νεοελληνική Μούσα*, *Νεότης*, *Νέα Αυγή* - *Νέα Αβγή*, *Ξεκίνημα* και *Σαλαμίνα* (σ. 313 - 349). Αντίθετα στο βιβλίο «*Χρονικό της Πειραϊκής Πνευματικής Ζωής. 1835 - 1973*» (Πειραιάς 1973, σελ. 154) του Γιάννη Χατζημανωλάκη και - τελευταία - στο «*Πειραϊκό Πανόραμα*» του Γιώργου Μπαλούρδου, (εκδόσεις Τσαμαντάκη, Πειραιάς 2005, σελ. 189) γίνεται απλά μνεία του περιοδικού, ενώ η Οντέτ Βαρών («*Ελληνικός Νεανικός Τύπος (1941 - 1945). Καταγραφή*», Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας της Γ.Γ. Νέας Γενιάς, Αθήνα 1987, τόμος δεύτερος, σελ. 427), μας παραπέμπει σε ανάλογο άρθρο του Γιάννη Καραμήτσου στη «*Φωνή του Πειραιώς*» της 17.3.1948, που το μνημονεύει ως «*λαμπρή μαθητική προσπάθεια*» στα περιοδικά που βγήκαν το 1944. Η επισήμανση «*λανθάνει*» σημαίνει πως δεν το βρήκε πουθενά. Από το 1999 και μετά δόθηκε μια σειρά κειμένων για το *Γλυκοχάραμα* από τον υπογράφο-ντα και τον Ιάκωβο Βαγιάκη, μαθηματικό, επίτιμο γυμνασιάρχη, φιλοτελι-

στή και συλλέκτη στο «*De facto*» της «Πειραιϊκής Πολιτείας», το περιοδικό «*Συλλογές*», τη «*Φωνή του Πειραιώς*» κ. α. Σε ολοκληρωμένη μορφή παρουσιάζεται για πρώτη φορά στα «*Πειραιϊκά Γράμματα*».

Τίτλος: *Το Γλυκοχάραμα* (φ.1)
Γλυκό Χάραμα στο εξώφυλλο, το *Γλυκοχάραμα μέσα* (φ. 2)

Το *Γλυκοχάραμα* (φ. 3-5)

Υπότιτλος: *Δεκαπενθήμερος μαθητική επιθεώρησης.*

Εκδότες: Εκδίδεται υπό ομάδα μαθητών.

Διευθυντής: Γ. Νικολακάκος, Αρχισυντάκτης Δ. Χαλιάσος, Οικονομικός διευθυντής Α. Γαλάνης (φ.1).

Διευθυντής - Αρχισυντάκτης: Δημήτρ. Αλ. Χαλιάσος, Συνδιευθυντής - διαχειριστής: Γεώργ. Γ. Νικολακάκος (φ.2)

Διευθυνταί: Χαλιάσος Δ. - Νικολακάκος Γ. Εκδοτική Επιτροπή: Βαγιάκης Ι, Σαμαράς Ι, Μπατζάκης Ν., Σκορδομίτης Α., Ρούσης Π. (φ. 3-5).

Τόπος: Πειραιάς, Μπουμπουλίνας 20 α.

Διάρκεια: Οκτώβριος 1943 - Δεκέμβριος 1943.

Διαστάσεις: 23 X 16,5 εκ. δίστηλο (φ.1)

25 X 17,4 εκ. δίστηλο (φ. 2)

23,4 X 16,3 εκ. δίστηλο (φ. 3-5).

Μέγεθος: Κυκλοφόρησαν τρία φύλλα με διακεκομμένη σελιδαρίθμηση, με 12 σελ. το φ. 1 και από 16 τα φ. 2 και φ. 3-5.

Έτος Α. φ.1, 1 Οκτωβρίου 1943

φ. 2, 15 Οκτωβρίου 1943

φ. 3-5, 1 Δεκεμβρίου 1943

Τιμή: Το φ.1600 δρχ, το φ.2 1500 δρχ, το φ. 3-5 δεν αναγράφει.

Συνδρομές: «*Συνδρομαί δεν γίνονται δεκταί λόγω της αυξομειώσεως των τιμών*» (φ.1) Ετήσια: 34000

δρχ., εξαμ. 17000 δρχ. (φ.2).

Αριθμός αντιτύπων: Άγνωστος

Τυπογραφείο: Α. Σιδέρη και Γ. Μπαντή, Βερανζέρου 24, Αθήνα (φ. 3-5)

Εικονογράφηση: «*Το εξώφυλλό μας εφίλοτέχνησε ο Κοκκινιώτης σκιτσογράφος Μιχάλης Νικολινάκος*».

Διαφημίσεις: Στο φ.2, σ.12 το τυπογραφείο - χαρτοπωλείο Νικ. Μυτιληναίου, Σωτήρος 10 Πειραιεύς. Στο οπισθόφυλλο αναγγέλεται το βιβλίο «*Το μαθητικό πνεύμα*» της *Μαθητικής Στέγης Πειραιώς* που «*περιέχει εκλεκτές εκθέσεις μαθητών και μαθητριών όλων των Πειραιϊκών Γυμνασίων*» Τιμή δραχμάς 4000.

Το *Λυρικό Ωδεϊόν και Μανδολινάτα Πειραιώς* στο Πασαλιμάνι και τα Γενικά φροντιστήρια Σχολής Μπάρδη, Λ. Βασ. Σοφίας (Γρ. Λαμπράκη) 121 του καθηγητή μαθηματικών Κ. Καλοπίση.

Στο φ. 3-5 τα φροντιστήρια του Λυκείου Παπαϊωάννου Λεωφ. Βασ. Κωνσταντίνου (Ηρώων Πολυτεχνείου) 95 του Κ. Καλοπίση. Τα γραμμόφωνα - ραδιόφωνα Θωμά Θεοφανίδη στην οδό Φίλωνος, όπισθεν Αγ. Τριάδος. Η γαλλική σχολή *Saint Paul*

Βιβλιοθήκες: Τα φύλλα του περιοδικού έχουν μέχρι τώρα εντοπιστεί στις ιδιωτικές συλλογές του Ι. Βαγιάκη και του Δ. Κρασονικολάκη.

Περιεχόμενα: Το φ. 1 αρχίζει με τη στήλη του Αρχισυντάκτη «*Λίγα λόγια για την έκδοσή μας*»:

«*Από βαθειά εκτίμηση προς κάθε φωτιστικό και ανθρωπιστικό έργο κινούμενοι αποφασίσαμε την έκδοση του μικρού αυτού φυλλαδίου που σκοπός του είναι... να ενώσει με τα ιερά δεσμά της φιλίας, όλους τους νέους κατ' αυτήν την εποχήν, που παντού το ψεύδος, η ακράτητος συμφεροντολο-*

γία και η υλοφροσύνη επικρατεί(...) Και προς κατάκτησιν του ωραίου αυτού ιδανικού θα στηριχθούμε επάνω στις ελληνικές παραδόσεις και εις την θρησκείαν» (σ. 1-2).

- Μαθητικό χρονογράφημα «*Η Ρουλέτα*» με υπογραφή Α.Σ. «*Ελπίζω να χρησιμεύση αυτό για μάθημα στους κουτούς και ευπίστους που περιμένουν κέρδος απ' τη ρουλέτα, όργανον της καταστροφής των χρημάτων*» (σ. 2-5).

- Εκλεκτές εκθέσεις: «*Ο ζητιάνος*» της Τασίας Γεωργιάδου (σ.5-6).

- Ορθές σκέψεις, με δύο σύντομα ανέκδοτα (σ.6)

- Το τακτικό μας διήγημα «*Η αγάπη της αδελφής*», από τα ωραιότερα της γαλλικής λογοτεχνίας, μετάφραση Α.Σ. (σε. 7-8) Το Β' μέρος στο φ. 2 (σ. 4-6) και το Γ' και τελευταίο μέρος στο φ. 3-5 (σ. 6-7).

- «*Πανούργος και φιλάργυρος*», απόσπασμα από το θεατρικό έργο του Μολιέρου (σ. 9-11).

- Η 12η σ. γνωστοποιεί τα θέματα του επομένου τεύχους, κάποια από τα οποία δεν μπήκαν, π.χ. ιστορικές μορφές του 21, αθλητική στήλη, κλείνει δε με ένα επιστημονικό παιχνίδι «*Υπερεπίθεσις των υγρών*» και ένα ανέκδοτο.

• Στο εξώφυλλο του φ. 2 βρίσκουμε τα περιεχόμενα. «*Προς τους αγαπητούς μας αναγνώστας*» Διατυπώνονται ευχαριστίες και υπενθυμίσεις για συνεργασία.

- Η στήλη του Αρχισυντάκτη «*Ο παλαιστής της ζωής*» δίνει με πλάγιο τρόπο τα μηνύματά της για βοήθεια και αλληλεγγύη προς τον πάσχοντα συνάνθρωπο. (σ. 1-2).

- Ο μικρός *Ιάκωβος*, ποίημα, διασκευή Απόστολου Γ. Πούλου (σ. 2-3).

- «*Ταξιδεύοντας από το Μπουένος Αϊρες στο Γκραν Τάσκο στην Αργεντινή*», (αφήγησις Ι. Ξενοπούλου στην Ε-

Το εξώφυλλο του τελευταίου τεύχους (3-5) του περιοδικού, που είχε σχεδιάσει ο Μιχ. Νικολινάκος (Αρχείο Δημ. Κρασονικολάκη)

λένη Γεωργιάδη) (σ. 6-7). Το Β' μέρος στο φ. 3-5 (σ. 10-11) με την ένδειξη «*Ακολουθεί*».

- Εκλεκτές εκθέσεις: «*Τώρα που φεύγει το καλοκαίρι*» του Κώστα Ν. Κυνηγαλάκη (σ. 7-8).

- Ξεφυλλίζοντας την ιστορία: «*Πρώτοι Έλληνες*» του Γ.Ν. (σ. 8-9).

- Ο στίχος: «*Νοσταλγία*» ποίημα του Απόστολου Γ. Πούλου και το εύθυμο απρόοπτο «*Ο ληστής*» (σ. 9-10).

- Νέοι ποιηταί. Δύο ποιήματα της Τασίας Καμινιάρη: «*Τραυματίας βιολίστας*» και «*Η ζωή*». Ο φίλος μας ο γιατρός μας συμβουλεύει: «*Ο εξανθηματικός τύφος*» αρχικά Δ.Π.Τ. (σ. 10-11).

- Η στήλη του δεκαπενθημέρου «*Μαθητική κίνηση*», αναφέρεται στην Επαγγελματική Σχολή Θηλέων (διεύθυνση Ν. Κατσικάρου) και στη Χριστιανική Μαθητική Αλληλεγγύη του Αρχιεπισκόπου Δαμασκηνού που αποτέλεσε τμήμα της Μαθητικής Στέγης Δήμου Πειραιώς (σ. 12).

- Νέα βιβλία: «*Μαθητικό πνεύμα*» υπογραφή Χ. (σ. 13)

- Λογοτεχνικά ζητήματα: «*Από ένα γράμμα*». Ο Δ. Χαλιάσος με αφορμή ενός ανωνύμου γράμματος στο εκλεκτό περιοδικό της πόλης μας «*Νεότης*» υπεραμύνεται της γλώσσας (σ. 14).

- Η σελίδα του πνεύματος: Γρίφος, κρυπτογραφικό, τριγωνικό σταυρόλεξο, σπαζοκεφαλιές, μια γνωστοποίηση (σ. 15 - 16).

• Το φ. 3-5 ανοίγει με την «*έκκληση στους κ.κ. Γυμνασιάρχας και Διευθυντές Σχολών*» να στέλνουν για δημοσίευση στο *Γλυκοχάραμα* τις καλύτερες εκθέσεις που σαν αποτέλεσμα θα έχει την άμιλλα των μαθητών.

- «*Σε νέους δρόμους*». Άρθρο που εξηγεί τον λόγο ύπαρξης του περιοδικού που «*είναι η εκπλήρωση και αντικειμενοποίηση κοινού πόθου όλων των μαθητών του Πειραιά... να δώσουν κι αυτοί κάτι στη χώρα, να κρατήσουν ό,τι υλικό υπάρχει, να μην αφήσουν να πάνε χάμενα τόσα και τόσα ταλέντα. Δεν επιδιώκουμε φιλολογικές - λογοτεχνικές δάφνες και λόκλαδα*». Επιθυμία είναι να δοθεί η ευκαιρία να δουν να εισέρχονται στον λογοτεχνικό στίβο άνθρωποι που ξεκίνησαν από το *Γλυκοχάραμα*. Γι αυτό θα στηρίζεται μόνο σε μαθητικές συνεργασίες, αποκλείοντας κατά κανόνα τις εξωσχολικές. Αλλάζει ριζικά σχεδόν μορφή και σε εμφάνιση και σε περιεχόμενο.

Οι πολλές συνεργασίες που έρχονται απ' όλα τα γυμνάσια «*εξασφαλίζουν και την επιλογή της ύλης και προσιωνίζουν ένα ευχάριστο και προοδευτικό πάντα μέλλον*» (σ.2).

- Διήγημα «*Δύο φίλοι*» του Δημήτρη Γουλανδρή, φθινόπωρο του 42, αφιερωμένο στο Νίκο Φελουτζή (σ. 3-6).

- Για να γελάτε! «*Ηλιος ή φεγγάρι;*» υπογραφή Ι.Σ. (σ. 7) Ξεφυλλίζοντας την ιστορία: «*Το μαντείον της Δωδώνης*» του Γ. Νικολακάκου (σ. 8).

- Θρησκευτική στήλη «*Απάνω στην πέτρα*» (σ.9)

- Τρία ανέκδοτα (σ. 11-12)

- «*Η ζωή και το έργο του Franz Liszt*» της Ρενέ Τζανάκου, πρώτο μέλος (σ. 12-13).

- Ο φίλος μας ο γιατρός συμβουλεύει: «*Πρόχειρες πρώτες βοήθειες εις ένα τραυματισμό*», υπογραφή Π.Μ.Τ. (σ. 13-14).

- Γράμματα από φίλους μας: Επιστολή του Ι.Θ. Κολιτσάρα, Εν Αθήναις τη 12 Νοεμβρίου 1942: «*...Κρατήστε λοιπόν γερά τη σημαία που υψώσατε. Τραβάτε μπροστά με πίστη και θάρρος. Δεν έχει σημασία αν τώρα είστε λίγοι! Το Γλυκοχάραμα εγγυάται μια ολόλαμπρη ανατολή*» (σ.14-15).

- Η σελίδα του πνεύματος (αίνιγμα - γρίφος - λύσεις των προηγούμενων) (σ. 16).

Ιστορικό της έκδοσης - συνεργάτες:

Το *Γλυκοχάραμα* δημιουργήθηκε από το τμήμα νέων της Αντιστασιακής Οργάνωσης (Ελληνικό) Εθνικό Κομμάτι. Το *Ε.Κ.* ιδρύθηκε στα 1941 με πρώτο γραμματέα τον έφεδρο αξιωματικό Ν. Γρηγοριάδη. Και μετά την αναχώρησή του για τη Μέση Ανατολή ανέλαβε ο Γιώργος Βήχος. Κεντρικό όργανό του ήταν η «*Ελεύθερη Σκέψη*» (26 τεύχη, 1942 -1944), ενώ συμμετείχε και στο φοιτητικό «*Μαχητή*» το 1943.

Στα 1942 εντάχθηκε κι ο 14χρονος τότε Ιάκωβος Βαγιάκης. Με βάση τη δική του μαρτυρία αναπλάθεται και αποδελτιώνεται το ιστορικό της έκδοσης. Του οφείλονται πολλές ευχαριστίες.

Από την οδό Κανθάρου 47, όπου είχε την έδρα της, η ομάδα, με τομέαρχη το Μιχάλη Δελαγραμμάτικα, αναγκάστηκε να αναζητήσει για λόγους ασφαλείας άλλο χώρο συγκέ-

ντρωσης. Ο Γ. Νικολακάκος, μέλος του *Ε.Κ.*, είχε πείσει το θείο του χειρουργό - γυναικολόγο Γ. Κυριακάκο, μετέπειτα Δήμαρχο Πειραιά, να τους παραχωρήσει τη χρήση δύο συνεχόμενων Γραφείων στο ημιυπόγειο της κλινικής του «*Ασκληπιός*», Λ. Σωκράτους 59, που είχαν είσοδο στην οδό Μπουμπουλίνας 20α. (τώρα Μέγαρο Γεωργίου Κυριακάκου, στο οποίο σώζεται μόνο το παλιό μπαλκόνι). Τα γραφεία αυτά ήταν το «*στρατηγείο*» τους στον Πειραιά. Από εκεί ξεκινούσαν όλες οι δραστηριότητές τους, όπως η διανομή του παράνομου τύπου του *Ε.Κ.* Η συνεχής κίνηση των νεών που μπαινόβγαιναν στα Γραφεία, μαζί με το γεγονός πως ακριβώς απέναντι στεγαζόταν μια Γερμανική υπηρεσία, ανάγκασε τους υπεύθυνους να λάβουν προληπτικά μέτρα. Φρόντισαν λοιπόν να ιδρυθεί ως προκάλυμμα το μαθητικό περιοδικό *Γλυκοχάραμα*.

Ο Στέφανος Γιάννου, επίσης μέλος του *Ε.Κ.*, υπάλληλος του υπουργείου Τύπου και Τουρισμού, ανέλαβε την

έκδοση νόμιμης άδειας. Ο Δημήτρης Χαλιάσος, μεγαλύτερος σε ηλικία, φοιτητής ιατρικής (πολύ αργότερα έγινε διευθυντής Ουρολογικής Κλινικής του *Τζανείου*) επωμίστηκε όλο το βάρος της έκδοσης, τα άλλα μέλη δεν συμμετείχαν ενεργά.

Ο Γεώργιος Νικολακάκος, ιατρός ορθοπεδικός (χρημάτισε διευθυντής στο Κ.Α.Τ.), ο Πέτρος Ρούσης (επιχειρηματίας) και ο Ι. Σαμαράς ήταν μαθητές στην «*Ιωνίδειο*». Ο Ιάκωβος Βαγιάκης, ο Νίκος Μπατζάκης (μετανάστευσε στην Αμερική) και ο Α. Σκορδομύτης ήταν στην Ελληνο-Γαλλική Σχολή «*Saint Paul*».

«*Το φ. 3-5 ήταν το τελευταίο*» δηλώνει ο κ. Βαγιάκης. «*Την 11.1.1944 έγινε ο καταστροφικός βομβαρδισμός από τους συμμάχους. Όλοι φύγαμε για την Αθήνα εκτός από τον συμμαθητή μου Ανδρέα Σκορδομύτη που ήταν στην εκδοτική επιτροπή. Σκοτώθηκε εκείνη την ημέρα μαζί με όλη του την οικογένεια από βόμβα που έπεσε στο σπίτι τους στο κέντρο του Πειραιά*».

ΓΙΑ ΤΟΥΤΑ ΤΑ ΔΑΚΡΥΑ

Δεν έκλαψα για την αδικία
που πυροβόλησε εξ επαφής την ψυχή μου.
Τα δάκρυα είν' ακριβά γι' ανόητη σπατάλη.

Έκλαψα που το παιδί μου άκουσε
Το Ωωωχ! του βογγητού και μου 'στειλε
Από την άλλη ήπειρο την τρυφερή φωνή του.

Αιμοστατικό της πληγής μου.
Λυσίπονο του πόνου μου.
Το Ωωωχ! του βογγητού γίνηκε Αααχ! της ανακούφισης.

Για τούτα τα δάκρυα αξίζει να κλαίς!